

BARIERY ROZWOJU INNOWACJI NA OBSZARACH WIEJSKICH POMORZA ZACHODNIEGO

Irena Łącka

Akademia Rolnicza w Szczecinie

Streszczenie. Artykuł omawia przyczyny niskiej innowacyjności podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich regionu zachodniopomorskiego. Autorka wskazuje, że procesy innowacyjne są złożone, sieciowe i wymagają współdziałania wielu elementów regionalnego systemu innowacji – przedsiębiorców, uniwersytetów, instytucji transferu technologii, instytucji wsparcia innowacji i przedsiębiorczości. W województwie zachodniopomorskim występuje wiele barier tego współdziałania, które należą do kilku grup ograniczeń. Wynikają z uwarunkowań specyfiki ekonomicznej regionu, czynników społecznych, ekonomicznych i systemowych. Jednoczesne działanie tych ograniczeń i barier powoduje niską aktywność innowacyjną w regionie, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Przyczynia się do marginalizacji społeczno-ekonomicznej tych obszarów i całego regionu.

Słowa kluczowe: innowacyjność, bariery, obszary wiejskie, obszary regresji gospodarczej, Pomorze Zachodnie

WSTĘP

Rozwój innowacyjności jest jednym z najważniejszych celów Unii Europejskiej, przy czym za najbardziej optymalną jednostkę obszarową do wdrażania innowacji (realizacji Regionalnej Strategii Innowacyjności) uznaje się dzisiaj region. Jeżeli procesy przepływu innowacji od sektora badawczo-rozwojowego do gospodarki mają być skuteczne, to region musi dysponować wystarczająco dużym potencjałem gospodarczym, intelektualnym, badawczym i organizacyjnym oraz odpowiednim systemem komunikacji pomiędzy uczestnikami Regionalnego Systemu Innowacji. Stworzenie takiego sprawnego i efektywnego systemu tworzenia i dyfuzji innowacji wymaga także identyfikacji ograniczeń, problemów i barier innowacyjności, a także monitorowania zasobów i procesów innowacyjnych w regionie.

Regionalna Strategia Innowacyjności przenosi cele Strategii Lizbońskiej na poziom regionu (województwa) wyznacza jego długoterminowe kierunki rozwoju w postaci wykorzystania innowacji, nowych rozwiązań technologicznych na potrzeby osiągnięcia przewagi konkurencyjnej w przyszłości [Regionalna Strategia Innowacyjności 2005]. Zgodnie z jej założeniami region może osiągnąć przewagę konkurencyjną, jeżeli jego podmioty gospodarcze okażą się bardziej konkurencyjne od innych, a to wymaga wykorzystywania nowych rozwiązań technologicznych – tworzenia lub nabywania nowych technologii, wdrażania innowacji produktowych, organizacyjnych, podnoszenia i poszerzania wiedzy kapitału ludzkiego [Brdulak, Gołębiowski 2003; Strużycki 2004; Pawłowski 2005]. W ostatnich latach władze samorządowe przeznaczają coraz więcej środków finansowych na rozwój innowacyjności. Obserwuje się to także na Pomorzu Zachodnim. Takie priorytety dostrzega się w założeniach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013, który w połączeniu z krajowymi instrumentami (Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Kapitał Ludzki) umożliwia regionowi zachodniopomorskiemu nadrobienie zaległości w rozwoju na niespotykaną dotychczas skalę [Regionalny system monitoringu...2008].

Zakończony w czerwcu 2008 r. projekt Zachodniopomorskiej Agencji Rozwoju Regionalnego „Regionalny system monitoringu zasobów i procesów innowacyjnych” (MORIS) uświadomił jego uczestnikom (autorka artykułu była ekspertem i członkiem Komitetu Programowego projektu) oraz władzom województwa, że Pomorze Zachodnie nadal pozostaje na końcu polskiego rankingu innowacyjności regionów. Trzy lata po wprowadzeniu Regionalnej Strategii Innowacyjności jego poziom innowacyjności odbiega nie tylko stanu w regionach referencyjnych UE (przyjęta w ramach projektu stała baza odniesienia – regiony podobne pod względem geograficznym i ludnościowym do województwa zachodniopomorskiego), ale także od poziomu reprezentowanego przez znaczną liczbę polskich województw.

Celem projektu MORIS było stworzenie i wdrożenie systemu pozyskiwania i analizy informacji o zasobach i procesach innowacyjnych w województwie zachodniopomorskim. W jego wyniku powstało narzędzie informatyczne do pozyskiwania informacji na temat stanu innowacyjności – system monitoringu wykorzystujący zbiór wskaźników stanowiących podstawę do dokonywania ocen, podejmowania decyzji (wsparcie dla strategii wojewódzkich), porównywania z innymi regionami (benchmarking krajowy i europejski) lub pokazywania zmienności przestrzennej zasobów i procesów innowacyjnych w województwie na poziomie powiatów [Regionalny system monitoringu...2008]. Z badań prowadzonych w ramach RIS oraz projektu MORIS wyłania się obraz Pomorza Zachodniego znacznie odbiegającego od oczekiwań w kwestii działań proinnowacyjnych. Świadczą o tym wskaźniki innowacyjności (za lata 2000–2004) wykorzystywane na potrzeby RIS [Łącka 2005]:

- liczba instytucji badawczo-rozwojowych – 11 pozycja wśród wszystkich województw,
- udział nakładów na B+R w stosunku do PKB (0,27%, przy 0,65% średniej krajowej) – 11 pozycja,
- nakłady wewnętrzne na działalność B+R ogółem – 11 miejsce,

- nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle – 12 opozycja,
- liczba wynalazków krajowych zgłoszonych do Urzędu Patentowego RP – 11 pozycja,
- liczba wniosków o wsparcie finansowe inwestycji w latach 2002-2004 – 11 miejsce,
- liczba firm średnio wysokiej i wysokiej technologii w 2000 r. – 9 pozycja,
- liczba jednostek badawczo-rozwojowych (17) – 11 miejsce,
- liczba zatrudnionych przy działalności B+R (3440 osób) – 11 pozycja,
- nakłady na działalność badawczą per capita (53 zł przy średniej w Polsce 120 zł) – 11 pozycja.

Pilotażowe badania przeprowadzone w 2008 r. na potrzeby sprawdzenia funkcjonowania systemu MORIS wykazały, że województwo zachodniopomorskie nadal zajmuje podobną pozycję w rankingach innowacyjności. Sugerują to regionalne wielkości takich m. in. wskaźników, jak [Batóg 2008]:

- produkcja sprzedana wyrobów nowych i zmodernizowanych w przedsiębiorstwach przemysłowych liczących powyżej 9 zatrudnionych – 14 pozycja w kraju,
- struktura produkcji sprzedanej wyrobów nowych i zmodernizowanych w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu powyżej 9 osób – 13 pozycja,
- potencjał instytucji B+R w 2006 r. – 8 pozycja,
- poziom rozwoju gospodarczego w 2006 r. – 10 miejsce,
- udział proinnowacyjnych zasobów ludzkich w rynku pracy w 2006 r. – 5 pozycja,
- absorpcja proinnowacyjnych zasobów ludzkich w 2006 r. – 4 miejsce; ten i powyższy wskaźnik mają wysokie notowania, jednak nie przekłada się to na wyższą innowacyjność województwa, o czym świadczą cztery pierwsze wskaźniki.

Województwo nie stanowi również atrakcyjnego rynku pracy dla proinnowacyjnych zasobów ludzkich (10 miejsce w rankingu), a to oznacza, że potencjał intelektualny niezbędny do budowania regionu gospodarki wiedzy jest „wysysany” przez inne województwa lub regiony europejskie. Następuje ucieczka dobrze wykształconych, także w dziedzinach technicznych absolwentów wyższych uczelni, zmniejszanie potencjału badawczo-rozwojowego, odpływ środków finansowych oraz mobilnych i kreatywnych przedsiębiorców. Wywołuje to dalszą polaryzację rozwoju w ramach województwa (zasoby innowacyjne skupiają się w dwóch dużych ośrodkach miejskich – Szczecinie i Koszalinie) oraz marginalizację w krajowej i europejskiej przestrzeni.

Można się zastanawiać, dlaczego tak się dzieje, pomimo blisko dziesięcioletnich działań władz regionu wspierających jego innowacyjność (choć na skalę mniejszą niż obecnie planowana), ogólnopolskiej akcji pobudzania innowacyjności wśród wszystkich uczestników procesów innowacyjnych – instytucji badawczo-rozwojowych, uczelni wyższych, przedsiębiorstw, instytucji finansowego i pozafinansowego wsparcia innowacji i przedsiębiorczości, organizowania parków i inkubatorów technologicznych itp. Co decyduje o tym, że Pomorze Zachodnie wykazuje tak niską innowacyjność i niezmiernie małą gotowość do włączenia się w budowanie gospodarki wiedzy opartej na tworzeniu i dyfuzji innowacji? Czy specyfika tego regionu, wiążąca się z dominacją obszarów opóźnionych w rozwoju (obszarów wiejskich) wywołuje tak ograniczone możliwości innowacyjne województwa?

MATERIAŁ I METODA BADAŃ

Powyższe problemy stały się tematem tego opracowania. Jego celem jest wskazanie barier i ograniczeń innowacyjności na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego. Do analizy problemu autorka wykorzystuje badania nad innowacyjnością województwa zachodniopomorskiego prowadzone w ramach prac nad Regionalną Strategią Innowacyjności oraz projektem „Regionalnego systemu monitoringu zasobów i procesów innowacyjnych w województwie zachodniopomorskim” (MORIS), a także własne doświadczenia uzyskane podczas badań nad innowacyjnością w ujęciu mikro-, mezo- i makroekonomicznym prowadzonych w ciągu ostatnich lat. Obejmowały one prace eksperckie na potrzeby projektu MORIS, badania aktywności polskich uczelni wyższych w transferze technologii do przemysłu, budowania więzi partnerskich (klastrow) pomiędzy podmiotami branży chemicznej i przetwórstwa spożywczego. Wnioski z nich badań posłużyły do sformułowania odpowiedzi na postawione wcześniej pytania dotyczące przyczyn zapaści innowacyjnej regionu zachodniopomorskiego.

CHARAKTERYSTYKA EKONOMICZNO-SPOŁECZNA OBSZARÓW WIEJSKICH POMORZA ZACHODNIEGO

Województwo zachodniopomorskie ma charakter rolniczo-przemysłowy z rosnącym udziałem w wytwarzaniu dochodu regionu funkcji rekreacyjno-turystycznej. Region posiada dostęp do wybrzeża morskiego z atrakcyjnymi plażami, dużą liczbę terenów leśnych, względnie czystych jezior, źródłami wód mineralnych i borowin, które pozwalają na działalność uzdrowiskową. Województwo zamieszkuje 1 696, 1 tys. osób, z tego 520,7 tys. (30,7%) mieszka na terenach wiejskich. Pod tym względem region znajduje się na 12 miejscu w kraju. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich wynosi średnio 24 osoby/km², podczas, gdy średnia dla województwa wynosi 75,5 osób/km². Cechuje ją przestrzenne zróżnicowanie. Wynika to z wysokiej urbanizacji regionu, znacznego udziału lasów oraz rozdrobnionej wiejskiej sieci osadniczej.

Produkcja rolna w województwie odbywa się na powierzchni 1 096,7 tys. ha, co stanowi 48,4% powierzchni regionu. Z tego 881,4 tys. ha (79,1%) obejmują trwałe użytki zielone (łąki i pastwiska stanowią 20,5%), a sady zajmują 0,5% powierzchni. W województwie zachodniopomorskim występuje 38 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych, jednak w obrocie rynkowym uczestniczy znacznie mniejsza ich liczba (gospodarstwa towarowe). Gospodarstw rozwojowych jest najwyżej 12–13 tys. [Spychalski 2005]. Wśród gospodarstw dominują bardzo małe o powierzchni do 7 ha. Stanowią 49% gospodarstw w regionie. Natomiast udział gospodarstw dużych, o powierzchni od 15 do 50 ha wynosi 22%, a gospodarstw bardzo dużych – 3,4% [Regionalny Program Operacyjny...2006].

Obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego są bardzo zróżnicowane pod względem dynamiki rozwoju i dostosowania do warunków gospodarki rynkowej. Można je podzielić na trzy grupy obszarów [Regionalny Program Operacyjny...2006; Szychalski 2005]:

- rozwojowe – położone w strefie nadmorskiej, pojeziernej i przygranicznej oraz w okolicach aglomeracji miejskich (ludność ma możliwość pozyskania dodatkowych

- pozarolniczych źródeł dochodów z turystyki, agroturystyki, handlu, pracy w mieście),
- pośrednie – obejmują tereny zlokalizowane w okolicach ośrodków administracyjnych i dawnych ośrodków przemysłowych, o nieokreślonej charakterystyce społeczno-ekonomicznej,
 - obszary recesji gospodarczej, opóźnione w rozwoju – położone na terenach byłych państwowych gospodarstw rolnych (centralna i południowo-wschodnia część województwa), zmarginalizowane społecznie i ekonomicznie; przeważają w regionie – stanowią blisko połowę (10 spośród 21) powiatów.

Obszary stagnacji do transformacji społeczno-gospodarczej stanowiły zaplecze subsobowe dla PGR, a po ich likwidacji stały się rezerwuarem największego bezrobocia strukturalnego (nie tylko w regionie, ale nawet w kraju). Bezrobocie to w niektórych powiatach wynosiło w 2004 r. ponad 40%. Według danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy wskaźnik bezrobocia w 2004 r. w poszczególnych, wybranych powiatach kształtował się następująco: łobeski – 42,6%, drawski 40,5%, świdwiński – 40%, białogardzki – 39,8%, koszaliński ziemski – 39%, gryficki – 38%, sławieński – 37,4%, pyrzycki i szczeciński – po 36,9%, choszczeński – 36,5% [Rogut 2005]. Po kilku latach sytuacja na rynku pracy uległa poprawie (trend ogólnokrajowy), ale województwo zachodniopomorskie nadal ma, zaraz po warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim, najwyższe bezrobocie w kraju. Stopa bezrobocia w maju 2008 r. wynosiła 14,1%, natomiast średnia stopa bezrobocia w Polsce w tym samym okresie kształtowała się na poziomie 10%. Dramatycznie także przedstawia się bezrobocie w powiatach obszarów opóźnionych w rozwoju, co przedstawia tabela 1.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę jedynie stopę bezrobocia w powiatach regionu i porównamy ją ze średnią województwa, to można zauważyć, że skala dysproporcji rozwojo-

Tabela 1. Stopa bezrobocia w powiatach województwa zachodniopomorskiego (stan na maj 2008 r.)
Table 1. Unemployment rate in districts of West Pomeranian Voivodship (the state on May 2008)

Powiat	Stopa bezrobocia (%)	Powiat	Stopa bezrobocia (%)
białogardzki	29,4	gryfiński	17,9
łobeski	25,3	goleniowski	16,7
świdwiński	25,1	wałecki	15,6
drawski	23,0	sławieński	15,5
gryficki	22,9	myśliborski	14,8
choszczeński	22,8	policki	13,8
szczeciński	22,7	miasto Koszalin	10,0
pyrzycki	21,7	kołobrzeski	9,1
koszaliński	21,7	miasto Świnoujście	8,0
stargardzki	19,4	miasto Szczecin	5,0
kamieński	19,1	województwo zachodniopomorskie	14,1

Źródło: Podstawowe dane o bezrobociu. Statystyka, badania, analizy, maj 2008, WUP, Szczecin, <http://www.wup.pl/index.php>.

Source: Basic data about unemployment. Statistics, research, analysis, May 2008, WUP, Szczecin, <http://www.wup.pl/index.php>.

wych w przeciągu ostatnich lat zwiększyła się. Teraz aż 16 powiatów ma stopę bezrobocia wyższą niż przeciętna w województwie. Stanowią one obszary recesji gospodarczej, wysokiego bezrobocia, znacznego zubożenia ludności. Poza wąskim pasem nadmorskim, obszary wiejskie charakteryzują się niskim rozwojem gospodarczym, bardzo wysokim bezrobociem, stagnacją produkcji rolnej, brakami w wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, społeczną oraz niedostatecznym rozwojem usług. Badania regionalne wskazują na to, że około 40% ludności obszarów wiejskich na Pomorzu Zachodnim żyje na granicy minimum socjalnego, a 15% na granicy ubóstwa [Regionalny Program Operacyjny... 2006].

Dużym problemem jest zły stan techniczny znacznie zdekapitalizowanych sieci dystrybucyjnych energii elektrycznej i gazowej. Sieci te powinny być zmodernizowane i rozbudowane jak najszybciej, w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego na szczeblach lokalnych oraz możliwości rozwoju obszarów wiejskich. Skalę skutków zaniedbań w tej kwestii wykazała awaria energetyczna 8 kwietnia 2008 r., kiedy po gwałtownych i masowych opadach śniegu w wyniku awarii energetycznej (zniszczeniu uległy dwie główne i trzy rezerwowe linie zasilające region w energię), 630 tysięcy mieszkańców województwa zostało pozbawionych prądu. W skrajnych przypadkach w niektórych powiatach usuwanie awarii trwało 7 dni. Konsekwencją tego stał się prawie całkowity paraliż normalnego funkcjonowania mieszkańców, szkół, szpitali, organów administracji publicznej, banków, zakładów przemysłowych, transportu publicznego i innych podmiotów. Odwoływano lekcje, egzaminy gimnazjalne, planowane operacje, brakowało wody, nie można było wypłacać pieniędzy w oddziałach banków i z bankomatów.

O poziomie rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego mogą świadczyć obliczone na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacyjności w 2005 r. syntetyczne wskaźniki rozwoju powiatów, które zostały wyliczone na podstawie wskaźników składowych, takich jak: stopa bezrobocia, podatek dochodowy od osób fizycznych na 1 mieszkańca, saldo migracji na 1000 mieszkańców, podatek od nieruchomości na 1 mieszkańca, liczbę podmiotów prywatnych na 1000 mieszkańców.

Każdy ze wskaźników cząstkowych został wystandaryzowany poprzez liniową transformację do przedziału $<0, 1>$, gdzie wartości skrajne tego przedziału odpowiadają wartości min i max danego wskaźnika. Wszystkie wskaźniki wystymulowano w kierunku zgodności z rozwojem gospodarczym. Syntetyczny wskaźnik powstał jako średnia arytmetyczna 5 wskaźników składowych. Taki sposób odpowiada metodzie obliczenia wskaźnika Human Development Index (HDI). Dla każdej gminy obliczono syntetyczny wskaźnik, a potem określono wskaźniki dla każdego z powiatów. Przeliczenia dokonano za pomocą średniej ważonej, w której wagą była liczba mieszkańców gminy. Jednocześnie, chcąc uniknąć zafałszowania wyników, wyłączono z analizy duże miasta, tj. Szczecin, Koszalin i Świnoujście. Aglomeracje te tak mocno odbiegają od pozostałych obszarów, że przy standaryzacji wskaźników doszłoby do znacznego skupienia wskaźników większości pozostałych gmin w pobliżu wartości zerowej [Innowacyjność...2005].

Syntetyczne Wskaźniki Rozwoju wybranych powiatów województwie zachodniopomorskim, zarówno najslabiej, jak i najlepiej rozwiniętych przedstawia tabela 2. Dane w niej zaprezentowane świadczą o dużych dysproporcjach w rozwoju społeczno-gospodarczym poszczególnych powiatów. Powiaty o wysokim wskaźniku bezrobocia (tab. 1 i dane za 2004 r.) są jednocześnie przykładem obszarów o najniższym syntetycznym wskaźniku rozwoju.

Tabela 2. Syntetyczny Wskaźnik Rozwoju powiatów województwa zachodniopomorskiego (stan na 2005 r.)

Table 2. Synthetic Development Index of districts in Western Pomeranian (state on 2005)

Powiat	SWR	Powiat	SWR
białogardzki	0,17	gryfiński	0,24
łobeski	0,16	goleniowski	0,25
świdwiński	0,12	wałeczki	0,22
drawski	0,21	ślawieński	0,20
gryficki	0,27	myśliborski	0,23
choszczeński	0,15	policki	0,53
szczecinecki	0,15	kołobrzeski	0,34
pyrzycki	0,18	stargardzki	0,21
koszaliński	0,28	kamieński	0,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Innowacyjność a słabiej rozwinięte obszary województwa zachodniopomorskiego, 2005, ZARR S.A., Szczecin.

Source: Own elaboration based on: Innovativeness and lower developed areas of West Pomeranian Voivodship, 2005, ZARR S. A., Szczecin.

Obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego dotyka wiele problemów, które wpływają na poziom rozwoju gospodarczego, stan kapitału ludzkiego i społecznego, przedsiębiorczość i kreatywność przedsiębiorców i rolników tych terenów, czyli najważniejsze uwarunkowania innowacyjności. Wśród tych problemów możemy wymienić [Łącka 2005; Spychalski 2005]:

- silne przeludnienie agrarne występujące w postaci wysokiej stopy bezrobocia jawnego i ukrytego oraz niskiej aktywności zawodowej pracujących w rolnictwie,
- wysokie bezrobocie strukturalne osób dawniej pracujących w PGR oraz ich następców (dziedziczenie bezrobocia),
- roszczeniową postawę i bierność większości mieszkańców wsi, zwłaszcza długotrwałe bezrobotnych,
- niewystarczającą przedsiębiorczość indywidualną mieszkańców obszarów wiejskich, słabo stymulowana przez władze lokalne, brak tradycji przedsiębiorczości wśród zamieszkujących tereny popegeerowskie,
- niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej i pogarszający się wskaźnik skolaryzacji, szczególnie wśród młodzieży w wieku pomaturalnym,
- brak zaufania społecznego i niską skłonności do współdziałania w imię interesu wspólnego,
- niski poziom kwalifikacji siły roboczej i niski wskaźnik kształcenia ustawicznego,
- nasilające się patologie społeczne – alkoholizm, przestępczość, konflikty ze współmieszkańcami, dziedziczenie bezrobocia,
- brak odpowiedniej infrastruktury technicznej i społecznej, co ogranicza skłonność do inwestowania i utrudnia tworzenie nowych przedsięwzięć gospodarczych,
- niską konkurencyjność podmiotów gospodarczych, większości których właściciele nie mają żadnej wizji przyszłości, a tym bardziej strategii innowacyjności,
- bardzo niewielką liczbę podmiotów gospodarczych średnich i dużych, które prowadzą działalność produkcyjną.

DYNAMICZNY MODEL PROCESÓW INNOWACYJNYCH

Procesy innowacyjne (ich rezultatem są innowacje) to kreatywne działania polegające na tworzeniu, projektowaniu i realizacji innowacji. Natura tych procesów nie jest do całkowicie wyjaśniona, ale wiemy, że są one zróżnicowane i wielofazowe.

Współcześnie przyjmuje się do wyjaśnień zjawisk innowacyjnych skomplikowane, dynamiczne modele interakcyjne procesu innowacyjnego, które zawierają liczne interakcje i sprzężenia zwrotne w okresie powstawania i dyfuzji innowacji. Zachodzą one pomiędzy jednostkami gospodarczymi, organizacjami i środowiskiem. Innowacje spajają ze sobą cztery sfery – naukę, technikę, produkcję oraz rynek i wszystkie te obszary tworzą określone szanse i zagrożenia dla procesu innowacyjnego. W każdej ze sfer znajdują się odmiennie działające podmioty gospodarcze, dysponujące innym potencjałem, mające odmiennie podejście do przedsiębiorczości i ryzyka (nieodłączny element tworzenia innowacji), kierujące się innymi celami, przynależne do różnych sektorów gospodarczych (prywatnego i publicznego), mające odmienną mentalność. Dobrze oddaje charakter skomplikowanych procesów innowacyjnych model relacji systemów innowacji, przygotowany na potrzeby projektu MORIS [Regionalny system monitoringu... 2008]. Łączy on ze sobą:

- przedsiębiorstwa reprezentujące popyt, jak i podaż innowacji,
- instytucje badawczo-rozwojowe zajmujące się dostarczaniem wyników prac badawczych, a niekiedy także prac rozwojowych na potrzeby gospodarki,
- bazę rozwoju wiedzy, którą tworzą instytucje B+R, system edukacyjny, instytucje transferu technologii i innowacji,
- instytucje finansowego i pozafinansowego wsparcia innowacji,
- rynek innowacji (lokalny, krajowy i międzynarodowy),
- otoczenie społeczno-gospodarcze – tworzące warunki ekonomiczno-społeczne sprzyjające innowacjom, budujące właściwy klimat do tego, aby wszystkie podmioty uczestniczące w procesach innowacyjnych współdziałały ze sobą.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę złożoność i skomplikowanie relacji pomiędzy tymi elementami systemu, to nie dziwią nas trudności w uruchamianiu procesów innowacyjnych w regionie zachodniopomorskim, zwłaszcza na terenach powiatów opóźnionych w rozwoju społeczno-gospodarczym. Bariery i ograniczenia innowacyjności podmiotów gospodarczych mogą i najczęściej pochodzą ze wszystkich obszarów procesów innowacyjnych. Oznacza to, że aby uruchomić działalność innowacyjną w regionie – powstawanie i dyfuzję innowacji – należy oddziaływać na wszystkich uczestników procesów innowacyjnych i wszystkie elementy tej złożonej struktury sieciowej.

BARIERY INNOWACYJNOŚCI NA OBSZARACH WIEJSKICH POMORZA ZACHODNIEGO

Niski poziom innowacyjności podmiotów gospodarczych w regionie zachodniopomorskim, przede wszystkim na objętych opóźnieniem społeczno-gospodarczym obszarach wiejskich, wynika z występowania wielu barier lub ograniczeń ich rozwoju i innowacyjności. Z badań prowadzonych na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacyjności

w województwie zachodniopomorskim [Innowacyjność... 2005], badań innych naukowców [Grzybowska, Juchniewicz 2005; Stawasz 2006] oraz badań autorki [Łącka 2008] wynika, że bariery w rozwoju innowacji ze z punktu widzenia jednostek gospodarczych są w zasadzie zbieżne z ogólnymi przeszkodami rozwoju przedsiębiorstw. Natomiast nie należy zapominać o barierach tkwiących w sektorze badawczo-rozwojowym, czyli po stronie podaży innowacji oraz wynikających z dotychczasowej nieskuteczności systemu wsparcia innowacji [Łącka 2006]. Ogólnie rzecz ujmując bariery innowacji i transferu technologii dotyczą takich aspektów, jak [Czupryński i in. 2006]:

- świadomość uczestników procesów innowacyjnych – niedocenywanie znaczenia innowacji w działalności gospodarczej, konkurencyjności przedsiębiorstwa, regionu, kraju, w życiu społeczno-gospodarczym, niska akceptacja ryzyka w działalności oraz brak gotowości do współdziałania; niski popyt na innowacje,
- wiedza – nieznanostwo nowości technicznych, stanu wiedzy w danej dyscyplinie, zbyt mały potencjał intelektualny i techniczny, nieznanostwo zasad - transferu innowacji, pozyskiwania środków na ich finansowanie, ochrony własności intelektualnej,
- finanse – zbyt małe środki, które można przeznaczyć na innowacje,
- mała podaż innowacji ze strony nauki oraz niedrożność kanałów przepływu technologii ze świata nauki do praktyki gospodarczej.

Wśród przeszkód innowacyjności dostrzeganych przez przedsiębiorców wymienia się przede wszystkim bariery ekonomiczne, do których zalicza się [Stawasz 2006; Rekomendacje... 2007] niedostatek własnych środków finansowych na realizację przedsięwzięć innowacyjnych (ok. 70% wskazań), wysokie koszty innowacji (ok. 75% odpowiedzi), wysokie koszty kredytów i utrudniony dostęp do nich, zwłaszcza dla MŚP (50–60% wskazań), trudności w pozyskaniu zewnętrznych, pozabankowych źródeł finansowania innowacji – środków pochodzących z funduszy venture capital, business angels (ok. 53%). Do tej grupy czynników zalicza się także: zbyt wysokie przewidywane ryzyko przedsięwzięć innowacyjnych (46,3% odpowiedzi), długi okres zwrotu nakładów na nie poniesionych (ok. 40%), wysokie koszty i ryzyko wdrożeń (ok. 46% wskazań), niepewny popyt i opanowanie rynku przez dominującą firmę (ponad 30% odpowiedzi), zbyt wysokie podatki. (25% wskazań).

Przedsiębiorcy za bariery innowacyjności uznają także: brak wykwalifikowanego personelu (13–15%), niedostatek informacji technologicznej (ok. 10%), problemy w znalezieniu odpowiednich partnerów do projektów innowacyjnych (9–10% wskazań), brak potrzeby działalności innowacyjnej (przeciętnie 11% odpowiedzi wśród polskich przedsiębiorców, ale w poszczególnych województwach kształtowało się to różnie, np. w łódzkim ten czynnik wskazywało 15% badanych, ale w kujawsko-pomorskim i zachodniopomorskim tą odpowiedź podawało ponad 30% badanych).

W województwie zachodniopomorskim jako bariery rozwoju innowacyjności podkreślano także takie uwarunkowania, jak: brak stabilnych unormowań prawnych oraz utrudniony dostęp do środków finansowych. W dalszej kolejności podczas badań wymieniano: obawy przed recesją, trudny dostęp do instytucji wspierających przedsiębiorców, zbyt wysokie koszty pozyskania informacji, brak specjalistów na rynku, ograniczony dostęp do wiedzy i informacji o nowych technologiach, niską opłacalność wdrażania nowych produktów oraz brak pomysłów na dalszy rozwój i brak dostępu do ośrodków badawczych. Dwa ostatnie czynniki uznawali za bardziej istotne przedsiębiorcy z małych

miejsowości i działający w sektorze rolnym [Innowacyjność... 2005]. Oni także odpowiadali, że do barier innowacyjności można zaliczyć także opór pracowników przeciwko wprowadzaniu zmian i brak specjalistów w firmie.

Wszystkie powyższe bariery akcentowano najsilniej wśród podmiotów gospodarczych z małych miejscowości i w branżach powiązanych z rolnictwem [Innowacyjność... 2005]. W większości jednostki te zlokalizowane są na zapóźnionych gospodarczo obszarach województwa zachodniopomorskiego. Badania wykazały, że przedsiębiorcy z tych obszarów posiadają niską świadomość innowacyjną, która przejawia się w braku zrozumienia celowości wprowadzania nowych rozwiązań. Prawdopodobnie jest to skutek niedostatecznego poziomu wiedzy przedsiębiorców, ograniczonej skłonności do zdobywania nowych umiejętności, kompetencji, wiedzy. Przedsiębiorcy sporadycznie wykorzystują nawet bezpłatne szkoleń, warsztaty, seminaria, doradztwo, przygotowywane przez ośrodki wspierania przedsiębiorczości i innowacji lub uczelnie wyższe. Świadomość innowacyjna zależy od jakości kapitału ludzkiego, a ta na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego nie jest najlepsza, a przedsiębiorcy, rolnicy i osoby zamieszkujące obszary regresji nie starają się jej podnieść w dostatecznym stopniu – nie uczestniczą w kształceniu ustawicznym, nie chcą podwyższać poziomu wykształcenia nawet, gdy koszty takich działań ponosi państwo.

Właściciele MŚP i rolnicy ze słabo rozwiniętych obszarów województwa bardzo rzadko współpracują z sektorem B+R. Ich kontakty mają doraźny charakter (częstotliwość odbiega nawet od średniej w regionie), a jej efekty nie odgrywają ważnej roli w rozwoju firm. Do przyczyn tego stanu rzeczy należy spłot uwarunkowań:

- wysokich kosztów prac badawczych,
- niechęci ośrodków naukowych do akceptowania wymagań przedsiębiorców i ponoszenia odpowiedzialności za wdrożenie oferowanych opracowań,
- rozbieżność pomiędzy popytem na technologię a jej podażą,
- słabo rozwiniętego i mało skutecznego systemu wsparcia innowacji na terenach opóźnionego rozwoju.

Do podmiotów gospodarczych na tych obszarach nie docierają informacje o nowych rozwiązaniach technologicznych, patentach, wynikach badawczych sektora nauki. Z drugiej jednak strony transfer technologii jest kosztowny i jego wysokie koszty przekraczają możliwości większości polskich przedsiębiorców, tym bardziej działających na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego.

Niska kultura innowacyjności przypisywana najczęściej przedsiębiorcom w regionie jest niewątpliwie przyczyną braku aktywności innowacyjnej, przejawiającej się w bardzo niskim popycie na innowacje i niewielkiej podaży nowych rozwiązań. Nie jest to jednak cecha tylko przedsiębiorców. Dotychczasowy system funkcjonowania sektora B+R, uczelni wyższych, szkolnictwa nie promował działań przedsiębiorczych i innowacyjnych wśród pracowników naukowych oraz studentów. Efektem tego jest wśród reprezentantów świata nauki [Łącka 2006]:

- bardzo mała aktywność technologiczna (szczególnie wyrażanie widać to w województwie zachodniopomorskim),
- brak kontaktów naukowców z gospodarką w zakresie transferu technologii,
- niedopasowanie oferty naukowo-badawczej do zapotrzebowania regionu,

- brak wiedzy, motywacji i wykwalifikowanej kadry z zakresu innowacji i transferu technologii,
- trudności w komunikowaniu się tej sfery systemu innowacji z odbiorcami technologii,
- nieznanomość zagadnień prawnych z zakresu transferu technologii,
- zbyt mała wiedza o patentach i obowiązujących w tej kwestii standardach międzynarodowych,
- słabo rozwinięty na uczelniach system wsparcia transferu technologii.

Na niezadowalającą innowacyjność polskich MŚP skarżą się wszyscy – naukowcy, którzy nie mają komu oferować wyników swoich badań, politycy, którzy próbują wcielić w życie założenia Strategii Lizbońskiej, przedstawiciele agend rządowych zajmujących się wspieraniem przedsiębiorczości i innowacyjności w Polsce, reprezentacji instytucji finansowych (przede wszystkim funduszy venture capital i business angeles), które poszukują przedsięwzięć do zainwestowania. Pomimo dziesięcioletniej „mody na innowacyjność” i starań państwa, aby oddziaływać na jej rozwój w różnej formie, można w zasadzie powiedzieć, że efekty tych działań były mizerne. Mali i średni przedsiębiorcy czuli się osamotnieni w realizowaniu przedsięwzięć innowacyjnych, skazani na własne zbyt skromne zasoby i pomysłowość w konkuroowaniu na rynku oraz podejmowaniu innowacji. Uważali, że zakres wsparcia wysiłków innowacyjnych MŚP ze strony bliższego i dalszego otoczenia firmy jest niewystarczający.

Przedsiębiorcy deklarowali, że brakuje im szerszej współpracy z innymi podmiotami w zakresie prowadzenia wspólnych prac badawczo-rozwojowych, kooperacji, podwykonawstwa, dostępu do sieci dystrybucji i marketingu [Stawasz 2006]. Dostrzegali także problem w zbyt słabych więziach MŚP z instytucjami badawczo-rozwojowymi, pośrednictwa technicznego oraz instytucjami finansowymi, nastawionymi na inwestycje wysokiego ryzyka. W dużej mierze uważali, że te problemy wynikają z małej aktywności i skuteczności działania drugiej strony – innych firm, instytucji wsparcia, naukowców, nieskuteczności polityki innowacyjnej państwa. Natomiast zapominali, że aktywność innowacyjna wymaga także pewnych działań z ich strony: świadomości innowacyjnej, posiadania jakiegoś pomysłu lub strategii innowacyjnej, gotowości do współdziałania, zmiany mentalności (z rywalizacji na kooperację), gotowości do uczenia się, większej aktywności w poszukiwaniu oferowanych rozwiązań, przełamania niechęci do biurokracji i ujawniania informacji o firmie w wymaganych biznes planach, studiach wykonalności przedsięwzięcia innowacyjnego (pozyskiwanie środków publicznych, np. z funduszy unijnych wymaga właściwie przygotowanych wniosków) itp.

Przedsiębiorcy działający na obszarach wiejskich Pomorza Zachodniego wskazywali podobne ograniczenia swej innowacyjności, jednak szczególnie silnie podkreślali bariery związane z lokalizacją firm na obszarach słabo zurbanizowanych, terenach lokalnej depresji gospodarczej. Wymieniali następujące uwarunkowania [Innowacyjność ... 2005]:

- mały rynek lokalny na innowacyjne produkty lub usługi,
- słabo rozwinięta infrastruktura otoczenia biznesu na terenach powiatów stagnacji gospodarczej,
- słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna,
- brak partnerów gospodarczych (kooperantów),

- brak skutecznej polityki wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności lokalnych firm.

Badania autorki wykonane na potrzeby ekspertyzy w ramach projektu MORIS potwierdzają, że rzeczywiście system wsparcia przedsiębiorczości i innowacji (finansowy i pozafinansowy) jest zbyt słabo rozwinięty, nieskuteczny, często nieadekwatny do potrzeb przedsiębiorców i z reguły w obszarach opóźnionego rozwoju funkcjonuje w sposób niestabilny – wtedy, gdy pojawiają się środki finansowe na realizację jakiegoś projektu współfinansowanego z funduszy pomocowych. Nie gwarantuje to ciągłości i konsekwencji działań instytucji wsparcia, które po pewnym czasie, gdy skończą się środki pomocowe, a pracujący w tych instytucjach nie potrafią pozyskać nowych, szybko znikają z otoczenia przedsiębiorców.

W wyniku badań ustalono, że publiczne wsparcie w województwie zachodniopomorskim polega przede wszystkim na tworzeniu pojedynczych elementów infrastruktury okołobiznesowej. Oferta usług, liczba i rozmieszczenie instytucji tego systemu w regionie nie gwarantuje efektywności działań dla rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności podmiotów gospodarczych na obszarach opóźnionego w rozwoju. W regionie zachodniopomorskim zarejestrowanych jest około 40 takich instytucji, jednak tylko dla trzech, działania o charakterze proinnowacyjnym mają priorytetowe znaczenie. Znajdują się one jedynie w Szczecinie i Koszalinie (Szczeciński Park Naukowo-Technologiczny, Koszaliński Park Naukowo-Technologiczny i Regionalne Centrum Innowacji i Transferu Technologii przy Politechnice Szczecińskiej) – na pozostałych obszarach występuje jedynie 8 (25%) ośrodków. Mają one charakter instytucji szkoleniowo-doradczych, izb gospodarczych, stowarzyszeń i nie wykazują szczególnej aktywności proinnowacyjnej, a nawet często także proprzedsiębiorczej. W powiatach o najniższych wskaźnikach rozwoju społeczno-gospodarczego w zasadzie nie występują takie instytucje, a z badań w ramach projektu RIS wynika, że ich działania są na tych terenach szczególnie potrzebne. Zauważa się tam, podobnie, jak i w całym regionie, brak efektywnej, profilowanej (dostosowanej do oczekiwań i wymagań przedsiębiorców) infrastruktury informacyjnej i doradczej [Łącka 2006].

Funkcjonowanie instytucji wsparcia niefinansowego utrudniają problemy organizacyjne, które wywołują niestabilność ich działania. Z powodu braku długotrwałych zleceń i stałych źródeł finansowania, nie mogą zaplanować i prowadzić własnej polityki rozwoju i utrzymać zasobów ludzkich na stałym poziomie i o właściwych kompetencjach. Współpraca z instytucjami centralnymi, takimi jak: PARP, MNiSW, ośrodkami badawczo-rozwojowymi (regionalnymi, krajowymi i zagranicznymi) jest sporadyczna i nie tworzy w zasadzie efektywnej sieci transferu wiedzy i innowacji w ramach sektora wsparcia. Pracownicy regionalnych instytucji wsparcia uważają, barierą w stworzeniu takiej sieci jest sytuacja MŚP w województwie, a zwłaszcza w powiatach słabo rozwiniętych – kondycja finansowa firm, mentalność przedsiębiorców, słabe przygotowanie zatrudnionych, niewielkie zainteresowanie ofertą instytucji wsparcia pozafinansowego oraz niska skłonność do wprowadzania innowacji [Regionalna Strategia...2005].

W przypadku działania finansowych instytucji wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności, zauważa się niedopasowanie ich oferty do zapotrzebowania MŚP, zwłaszcza działających na obszarach wiejskich regresji społeczno-ekonomicznej województwa zachodniopomorskiego. Potencjalnie szeroka oferta instrumentów finansowania działań

ności biznesowej, proponowana przez banki i fundusze leasingowe (stanowią 90% instytucji tego typu, pozostałe 10% to fundusze pożyczkowe, poręczeniowe i inne) jest nieatrakcyjna i niemożliwa do wykorzystania przez MŚP na innowacje.

Komercyjne instytucje finansowe przygotowują ofertę, która nie zaspokaja oczekiwań przedsiębiorców – wskazują oni na brak preferencyjnych kredytów lub pożyczek, utrudnień w dostępie do funduszy pomocowych Unii Europejskiej, problemy przy staraniu się o kredyt (wysokie oprocentowanie, restrykcyjne procedury bankowe). Instytucje finansowe z kolei jako przyczyny ograniczonego wspierania przedsięwzięć innowacyjnych zachodniopomorskich przedsiębiorców podają: słaby potencjał ekonomiczny firm, krótki okres ich działalności, słabą jakość wniosków kredytowych, wysokie ryzyko projektów innowacyjnych. Pewnym rozwiązaniem problemów w pozyskaniu środków na finansowanie innowacji byłoby powstanie w regionie specjalistycznych instytucji typu fundusze *venture capital* (*kapitał podwyższonego ryzyka*), *seed money* (*kapitał założkowy*) lub sieci *business anges* (*aniołów biznesu*), które przygotowałyby ofertę dla przedsiębiorców podejmujących działania obciążane wysokim ryzykiem.

WNIOSKI

Bardzo niski poziom innowacyjności podmiotów gospodarczych województwa zachodniopomorskiego (zwłaszcza na obszarach wiejskich) wynika z występowania w tym regionie wielu barier, które powstają we wszystkich ogniwach procesów innowacyjnych. Z tego względu można je podzielić na kilka grup przyczyn:

- wynikających z uwarunkowań gospodarczych regionu,
- społecznych,
- ekonomicznych,
- systemowych.

Do barier tworzonych przez specyfikę regionu można zaliczyć:

- rolniczo-przemysłowy charakter województwa bez tradycji innowacyjnych, ze słabo rozwiniętym przemysłem, poza branżą chemiczną i upadającym sektorem gospodarki morskiej (to powoduje małe zapotrzebowanie na innowacje oraz brak zaplecza badawczo-rozwojowego),
- zróżnicowanie dynamiki rozwoju i dostosowania do współczesnej konkurencyjnej gospodarki,
- dominacja popegeerowskich obszarów wiejskich, dotkniętych recesją gospodarczą o bardzo niskich wskaźnikach rozwoju społeczno-gospodarczego i bardzo wysokiej stopie bezrobocia,
- znaczne zaniedbania w infrastrukturze technicznej i społecznej, ograniczające możliwości rozwoju przedsiębiorczości, tworzenia nowych podmiotów gospodarczych i podnoszenia ich konkurencyjności,
- niski popyt na wyroby innowacyjne ze strony nabywców i mała presja na przedsiębiorców, aby je tworzyli.

Wśród społecznych barier innowacyjności można wymienić:

- niską jakość kapitału ludzkiego oraz ucieczkę kadr lepiej wykształconych z województwa,

- niedostateczną wiedzę na temat innowacji, mechanizmów jej tworzenia i transferu,
- małą kreatywność i przedsiębiorczość mieszkańców, firm i instytucji naukowo-badawczych regionu,
- bardzo niską świadomość innowacyjną zarówno przedsiębiorców (w szczególności obszarów wiejskich Pomorza Zachodniego), jak i przedstawicieli świata nauki i znacznej części reprezentantów instytucji wsparcia,
- mentalność przedsiębiorców – powoduje niechęć do podejmowania działań wspólnych, kooperacji w zakresie prac badawczo-rozwojowych, organizowania i uczestniczenia w życiu klastrów w swoich branżach.

Rozwój innowacji na obszarach wiejskich regionu zachodniopomorskiego ograniczają również bariery ekonomiczne, takie, jak:

- zbyt małe środki własne na finansowanie przedsięwzięć rozwojowych oraz utrudniony dostęp do zasilania zewnętrznego,
- wysokie koszty i ograniczona dostępność kredytów komercyjnych na realizację przedsięwzięć innowacyjnych, nowopowstających firm innowacyjnych,
- wysokie ryzyko technologiczne i rynkowe projektów innowacyjnych,
- brak oferty finansowania ze strony funduszy podwyższonego ryzyka,
- wysokie podatki i obciążenia przedsiębiorstw,
- wysokie koszty prac badawczych i wdrożeniowych oraz koszty ochrony patentowej.

Za istotne bariery rozwoju innowacyjności podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich województwa uznać można także następujące ograniczenia systemowe:

- dotychczasowy brak aktywnej i skutecznej polityki innowacyjnej rządu kierowanej do poszczególnych aktorów sceny innowacji,
- brak odpowiedniej pomocy ze strony regionalnych instytucji wsparcia w zakresie innowacji,
- niedostatecznie dobrze rozwinięte struktury i procesy wspierające innowacyjność poszczególnych podmiotów,
- regulacje prawne blokujące innowacyjność,
- słabo rozwinięty system informacji o nowych produktach i technologiach, zasobach i procesach innowacyjnych w regionie (projekt MORIS ma rozwiązać częściowo ten problem).

Przedstawione w artykule bariery i ograniczenia rozwoju innowacyjności w regionie zachodniopomorskim, szczególnie dotkliwe na obszarach wiejskich, stanowią silne zagrożenie dla przyszłości społeczno-gospodarczej województwa. Grożą jego marginalizacją nie tylko wśród regionów Europy, ale także innych województw kraju. Sytuacja ta wymaga więc intensywnych działań zmierzających do usunięcia lub przynajmniej zmniejszenia przedstawionych barier.

PIŚMIENNICTWO

- Batóg B., 2008, Wyniki badań pilotażowych projektu MORIS, ZARR S. A., Szczecin, maszynopis.
 Brdulak H. (red.), Gołębiowski T., 2003, Rola innowacji w budowaniu przewagi konkurencyjnej, w: Wspólna Europa. Innowacyjność w działalności przedsiębiorstw, Difin, Warszawa
 Czupryński P i in., 2006, Organizacja transferu technologii w sieciach instytucji otoczenia biznesu, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

- Innowacyjność a słabiej rozwinięte obszary województwa zachodniopomorskiego, 2005, ZARR S.A., Szczecin
- Łącka I., 2005, Możliwości rozwoju systemu wsparcia działań innowacyjnych MŚP w słabiej rozwiniętych obszarach Pomorza Zachodniego, w: *Przedsiębiorczość po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Tworzenie warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego zasobu Skarbu Państwa*, AR Szczecin, Szczecin.
- Łącka I., 2006, Identyfikacja i diagnoza instytucji związanych z tworzeniem, gromadzeniem, przetwarzaniem i udostępnianiem danych i informacji w zakresie zasobów i procesów innowacyjnych w województwie zachodniopomorskim. Raport końcowy z ekspertyzy opracowanej w ramach projektu „Regionalny system monitoringu zasobów i procesów innowacyjnych”, ZARR S.A., Szczecin, maszynopis.
- Łącka I., 2008, Badania nad innowacyjnością w Polsce w ujęciu makro-, mezo- i mikroekonomicznym, wystąpienie na konferencji: *Statystyka publiczna jedną z podstaw samorządności w państwie demokratycznym*, Toruń 16–18.04. 2008, w druku.
- Pawłowski J., 2005, *Diagnoza potencjału innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw*, Przegląd Organizacji, 5, 28–29.
- Podstawowe dane o bezrobociu. Statystyka, badania, analizy, maj 2008, WUP, Szczecin, <http://www.wup.pl/index.php>.
- Regionalna Strategia Innowacyjności w Województwie Zachodniopomorskim, 2005, ZARR S.A., Szczecin.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2007–2013, 2006, Urząd Marszałkowski, Szczecin.
- Regionalny system monitoringu zasobów i procesów innowacyjnych, 2008, ZARR S.A., Szczecin.
- Rogut R. 2005, Rynek pracy województwa zachodniopomorskiego w 2004 r., *Zachodniopomorski Rynek Pracy*, 1, 18–22.
- Spychalski G., 2005, *Mezoeconomiczne aspekty kształtowania rozwoju obszarów wiejskich*, IR-WiR PAN, Warszawa.
- Stawasz E., 2006, *Tendencje i bariery rozwojowe MSP w Polsce*, w: *Innowacje i przedsiębiorczość dla przyszłości*, pr. zb. pod red. G. Gromady, SOOIPPP, Łódź-Poznań-Warszawa-Wrocław.
- Struzycki M. (red.), 2004, *Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, PWE, Warszawa.

THE BARRIERS OF INNOVATION DEVELOPMENT ON RURAL AREAS OF WESTERN POMERANIA

Abstract. The article discusses the reasons of low innovativeness of economic subjects on rural areas in Western Pomeranian. The authoress shows, that the innovative processes are complex, network and they require co-operation of many elements of regional innovation system – entrepreneurs, universities, institutions of technology transfer, institutions of innovation and entrepreneurship support. In West Pomeranian Voivodship step out many barriers of this co-operation, which belong to several groups of restrictions. They follow on from conditions of: economic specific of region, social factors, economic and system. Simultaneous activity of these restrictions and barriers causes low innovativeness in region, especially on rural areas. It contributes to socio-economic marginalization of these areas and the whole region.

Key words: the innovativeness, barriers, the rural areas, areas of economic regress, Western Pomeranian

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 22.12.2008